

Baloginé Faiszt Judit

mb. tanácselnök, Kúria

A gondnokság alá helyezési perek bírósági gyakorlata

I. A vizsgálat indokoltsága, jogszabályi háttere

1. A 2013. évi V. törvény (Ptk.) több ponton módosította, pontosította a nagykorúak cselekvőképességének bírói korlátozására vonatkozó korábbi szabályokat. A törvényi szabályozás és az eljárás elsődleges követelménye a gondnoksággal érintett személy megfelelő védelme, megóvása az ügyei viteléhez szükséges belátási képesség korlátozottsága esetén az akaratával és az érdekeivel ellentétes jognyilatkozatainak következményei alól.

Az Alaptörvénnyel és a nemzetközi dokumentumokkal összhangban a cselekvőképesség korlátozásának alapvető elvei: a szükségesség, az arányosság, az egyéniesítés, a differenciálás és a rendszeres felülvizsgálat követelménye. Ennek megfelelően az ember csak annyiban korlátozható az önálló jognyilatkozat-tételben, amennyiben az feltétlenül szükséges, a korlátozásnak az érintett élethelyzetéhez kell igazodnia, figyelembe véve személyiségét, családi helyzetét, környezetét, és életkörülményeit, és ennek megfelelően differenciálnak kell lennie. Végül elengedhetetlen, hogy a korlátozás csak addig tartson, amíg az valóban indokolt, ezért a gondnokság alá helyezést – annak elrendelését követően – rendszeresen felül kell vizsgálni.

A Ptk. szabályozása a cselekvőképesség korlátozásának két lehetőségét ismeri: a részleges korlátozást, ami egyrészt kizárólag ügycsoportokban való korlátozást jelent, és a teljes korlátozást. Megjelent a Ptk.-ban két olyan jogintézmény is, amelyek lehetőséget adnak a gondnokság alá helyezés elkerülésére, illetve a cselekvőképesség korlátozottsága esetén az érintett akaratának minél teljesebb figyelembe vételére: ez a támogatott döntéshozatal és az előzetes jognyilatkozat.

A cselekvőképesség korlátozásának alapja az érintett mentális fogyatékosága. A Ptk. által használt mentális zavar fogalom magába foglalja a szóba jöhető pszichés elváltozásokat. Ennek megállapítása szakkérdés, a szakvélemény a betegség fennállását, annak súlyosságát, illetve jellegét igazolhatja, de önmagában nem ad alapot a cselekvőképesség részleges vagy teljes korlátozását eredményező gondnokság alá helyezésre.

További követelmény, hogy a mentális zavar az érintett belátási képességének a törvényben meghatározott mértékű csökkenését eredményezze, jogai csak akkor korlátozhatók, ha ez feltétlenül szükséges és az elérni kívánt céllal arányban áll. A bíróságnak elsődlegesen azt kell vizsgálnia, hogy az érintettnek van-e olyan ügye, amely szükségessé teszi egy bizonyos területen, ügycsoportban a gondnokság alá helyezését. Igenlő esetben a vizsgálatnak ki kell terjednie arra is, hogy az adott területen felmerülő jognyilatkozat szükségessége esetén az érintett megkapja-e környezetétől az ehhez szükséges segítséget, támogatást. A fokoza-

tosság elve alapján a cselekvőképesség részlegesen sem korlátozható, ha az érintett személy jogainak védelme a cselekvőképességet nem érintő más módon biztosítható. A részleges korlátozására csak akkor kerülhet sor, ha ez az érintett egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel indokolt, a cselekvőképesség súlyosabb fokú korlátozása kivételesen és akkor alkalmazható, ha az enyhébb fokozattal az érintett jogainak védelme nem érhető el.

2. A 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) alapján az érintett jogainak védelme, a számára szükséges segítség nyújtása és érdekeinek képviselése érdekében a keresetlél kézbesítésével egyidejűleg ügygondnokot kell kirendelni [Pp. 438. § (2) bekezdés], aki az érintett teljes perbeli cselekvőképességére tekintettel az alperes mellett jár el, és kirendelése nem zárja el az alperest attól a lehetőségtől, hogy a perben meghatalmazottként képviseltesse magát.

E perekben kiemelkedő elvi és gyakorlati jelentősége van az érintett személyes meghallgatásának, előadásából, a kérdésekre adott válaszaiból, összefüggő, vagy összefüggéstelen voltából alakulhat ki a bíró személyes meggyőződése, ami kijelöli a további bizonyítás irányát, és jelentősen befolyásolja az érdemi döntést. A személyes meghallgatás kötelezettsége garanciális szabály, amely csak elháríthatatlan akadály esetén mellőzhető. Ennek valamennyi, az érintett életvitelével kapcsolatos jelentős körülményre ki kell terjednie, így arra, hogy térben, időben mennyire tájékozott, képes-e ellátni mindennapi teendőit, hogyan gazdálkodik a jövedelmével, milyen a viszonya a környezetéhez, van-e magánéleti kapcsolatrendszere.

A bíróságnak a perben – a kereseti kérelem korlátai között – hivatalból is le kell folytatnia a szükséges bizonyítást, elengedhetetlen az igazságügyi pszichiáter szakértő kirendelése.

A cselekvőképesség részleges korlátozása esetén az ítélet rendelkező része tartalmazza azokat az ügycsoportokat, amelyekre a korlátozás kiterjed. A Ptk. az ügycsoportokat még példálózó jelleggel sem sorolja fel. Az 1959-es Ptk. 14. § (6) bekezdésében foglalt felsorolás ezek meghatározásához kiindulási alapként szolgálhat. A felülvizsgált ügyekben találkoztunk olyan ügyekkel, amelyekben a bíróság más, korábban a törvényben sem nevesített ügycsoportokban is lehetőséget látott a cselekvőképesség korlátozására. Indokolt lehet az ügycsoportok szűkebb körű meghatározása, attól függően, hogy az alperes életvitelével összefüggésben milyen ügyek merülhetnek fel.

A választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény 13/A. § (1) bekezdése alapján a cselekvőképesség korlátozását elrendelő határozatban rendelkezni kell az ügycsoportnak nem minősülő választójogból való kizá-

rás kérdésében. A törvény speciális szempontot nem ad, ezért indokolt a bírói gyakorlat vizsgálata abból a szempontból is, hogy a bíróságok az alkotmányos alapjog gyakorlását közéleti ismeretek meghatározott szintjéhez, vagy ahhoz kötik-e, hogy az érintett az adott mentális állapotában képes-e a külvilágot megfelelően észlelni, választási helyzetben a lehetőségeket felismerni, és az akaratának megfelelő döntést hozni.

A bíróságnak a cselekvőképesség korlátozását elrendelő, azt fenntartó vagy módosító ítéletében rendelkeznie kell a gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálata iránti eljárás megindításáról, amely a cselekvőképesség részleges korlátozása esetén nem lehet későbbi, mint az ítélet jogerőre emelkedésétől számított öt év; a cselekvőképesség teljes korlátozása esetén tíz év. A Ptk. a felülvizsgálat legkésőbbi határidejét állapítja meg, a bíróság ennél korábbi időpontot is meghatározhat, ami akkor lehet célszerű, ha a bíróság az ügycsoportokat a szokásosnál szűkebben, az érintett aktuális ügyeihez igazodva határozza meg.

3. A joggyakorlat- elemzés célja a gondnoksági perek – gondnokság alá helyezés, módosítása, megszüntetése, felülvizsgálata – átvilágításával az anyagi jogi és az eljárási szabályok gyakorlati érvényesülésének vizsgálata, az ítélkezési gyakorlat átfogó feltárása és elemzése, továbbá szükség esetén szempontrendszer kidolgozásával a bírói gyakorlat egységesítése.

II. A joggyakorlat- elemző csoport feladata, összetétele és munkamódszere.

1. A joggyakorlat- elemzés céljával összhangban a csoport vizsgálja a korlátozás elveinek gyakorlati megvalósulását, az ügygondnok érdemi eljárását, az érintett személyes meghallgatásának terjedelmét és tartalmát, a bizonyítási eljárás, a hivatalbóli bizonyítás elrendelésének, a pszichiáter szakértő kirendelésének gyakorlatát, a szakvéleménnyel szemben támasztott követelmények teljesülését. Vizsgálja és értékeli a szakértői bizonyítás, a szakkérdés és a jogkérdés elhatárolásának kérdéseit.

Felméri és elemzi azokat az ügycsoportokat, amelyekre a cselekvőképesség részleges korlátozása kiterjed, a cselekvőképesség teljes korlátozásának indokait, a választójog gyakorlására vonatkozó döntés meghozatalánál figyelembe vett tényeket, körülményeket, és a kötelező felülvizsgálat időpontjának meghatározásának szempontjait.

2. A csoport bírói tagjai járásbírói, a törvényszéki, a Kúria családjogi tanácsának jelenlegi és már nyugdíjas bírái, külső tagjai egyetemi, főiskolai oktatók, igazságügyi szakértők, és a gondnoksági perekben rendszeresen eljáró ügyvédek. Reményeink szerint a csoport összetétele biztosítja a gondnokság alá helyezési ügyek átfogó vizsgálatát és elemzését.

3. A joggyakorlat- elemzés elsődlegesen a 2018. július 1-je után 2019. december 31-éig másodfokon jogerősen befejezett ügyek, a törvényszékek által megküldött iratok vizsgálatán alapul. Indokoltnak látszik az összes pertípusban törvényszékenként 15, a Budapest Környéki Törvényszékről 20, a Fővárosi Törvényszékről 30, összesen 320 ügy feldolgozása és elemzése. Az alakuló ülés alapján lehetséges a vizsgálandó ügyek számának módosulása, illetve a vizsgálat korlátozása az első- másodfokú határozatokra. A bekért ügyek/határozatok feldolgozását a csoport bírói tagjai végzik el, egységes szempontrendszer alapján részben anyagi jogi, részben eljárásjogi kérdéseket vizsgálnak.

A külső tagok bevonásával, az általuk készített tanulmányokkal más szemszögből elemezhető az ügygondnok tevékenysége, a szakértői bizonyítás, továbbá megismerhetővé válnak a gondnoksági perekkel kapcsolatos tágabb összefüggések, és a nemzetközi gyakorlat.

III. Ütemterv

1. A joggyakorlat elemző csoport alakuló ülését 2020. január 20. napján tartja. Ekkor dönt a munkaterről, a vizsgálat menetéről, szempontrendszeréről, a feladatok felosztásáról, a határidőkről, a további ülés/ülések időpontjairól és napirendjéről.

2. A csoport külső tagjai 2020. április 30-ig elkészítik tanulmányaikat.

3. A bírói tagok 2020. június 30-ig a szempontrendszer alapján feldolgozzák az ügyeket, illetve az első- és másodfokú határozatokat.

4. A kúriai bírói tagok 2020. augusztus 31-ig összegzik a vizsgálat adatait.

5. Az elkészült anyagok 2020. szeptember 30-ig véleményezhetőek, a felmerülő kérdések, javaslatok, kiegészítések megbeszélésére a 2020. október végi ülés ad lehetőséget.

6. Az összegző vélemény várhatóan 2020. november végén készül el.